

**Zpráva z jedenácté mezinárodní vědecké konference
*Mezní situace v českém jazyce a literatuře, Těšín 6–7 září 2022***

Opět na začátku měsíce září, tedy ve dnech od 6. do 7. září 2022 roku měli neopakovatelnou příležitost se sejít hlavně čeští a polští bohemisté na již jedenácté pořádané mezinárodní vědecké konferenci v Těšíně, která je systematicky organizována od 2001 roku. Pořadatelem letošní konference byla Univerzita Adama Mickiewicze v Poznani¹ a Těšínské středisko kultury Národní dům. Na této konferenci se jeho účastníci soustředili na různorodé problematice, týkající se především otázky průvodně zkoumané domény *Mezní situace v českém jazyce a literatuře*. Konferenci slavnostně otevřel pořadatel (předseda organizačního výboru) tohoto zmíněného mezinárodního sympozia prof. dr. hab. Mieczysław B a l o w s k i. Jménem organizátorů přivítal hosty a sdělil jim, že je opravdu rád, že tolik účastníků má zájem prohlubovat česko-polskou spolupráci v oblasti široce chápané vědy, především z odvětví humanistiky. Přítomni byli specialisté a vysoké třídy odborníci z českých a polských vysokoškolských středisek. Česká republika byla reprezentována: Akademií věd České republiky v Praze, Západočeskou univerzitou v Plzni, Ostravskou univerzitou v Ostravě, Slezskou univerzitou v Opavě, Univerzitou Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Univerzitou v Hradci Králové, Univerzitou Palackého v Olomouci. Polskou stranu reprezentovali experti z akademického prostředí: Univerzity Adama Mickiewicze v Poznani, Slezské univerzity v Katovicích, Jagellonské univerzity v Krakově, Opolské univerzity v Opoli, Univerzity Mikuláše Kopernika v Toruni, Státní vysoké školy odborné v Ratiboři.

Plenárního jednání se zúčastnili tři prelegenti. Zahájil I g o r F i c z Univerzity Palackého v Olomouci. Ve své přednášce, kterou pojmenoval *Job na smetišti. Básnický úděl jako krajní mez lidské existence* se vyjádřil k starozákonní postavě Joba,

¹ Fakulta polské a klasické filologie, Ústav slovanské filologie, Oddělení západoslovanských jazyků a literatur.

kteřá je archetypem člověka v mezní situaci. Zdůraznil, že autor, umělec, tvůrce je s takovým archetypem konfrontován vždy, když usiluje o nadčasovou výpověď o osobě, o světě a o Bohu. Druhá z přednášejících Jana Bílková z Akademie věd České republiky přednesla referát *K významu a kolokacím lexémů krize a nouze v současné češtině*, ve kterém seznámila posluchače, jak dva české lexémy krize a nouze pojmenovávají stavy či situace obecně vnímané jako nažádoucí a nepříjemné, jako stavy nedostatku, nejistoty, nestability, strádání či ohrožení. Třetí z přednášejících Mira Načeva-Marvanová z Univerzity J.E. Purkyně v Ústí nad Labem ve svém příspěvku *Způsoby „jak to říct jinak“ v obdobích a situacích mezních a krizových* se soustředila na jevu, jak zkoumáme užití jazykových prostředků týkajících se např. lexiků, frazémů, metafor, metonymií, synekdoch, které vznikají nejen záměrně, ale i spontánně, a které se stávají součástí jazykové reflexe konkrétních událostí nebo dokonce i celého daného období.

Po plenárním jednání a po kávově-čajové přestávce shromáždění účastníci zmíněné mezinárodní konference se rozdělili do dvou skupin. První se týkala jazykovědné problematiky a druhá literárněvědných aspektů.

Do první jazykovědné sekce zaměřující se na *mezní situaci* byly zařazeny dvě přednášky. Nejdříve Jiří Jelínek z Univerzity v Hradci Králové z Pedagogické fakulty v příspěvku *Existenciální jazyk sbírky „Jana bude brzy sbírat lipový květ“* zdůraznil důležitou mezní okolnost, protože v této sbírce autor Miloš Doležal se vyrovnává s odchodem nejbližšího člověka. Následovně Roman Sliwka z Univerzity Adama Mickiewicze v Poznani srovnal vyskytující se mezní situace analyzující český kulinární televizní pořad *Ano šéfe!*, který má v Polsku poněkud obdobnou, ale ne úplně identickou podobu, srov. tzv. *Kuchenne rewolucje*.

V paralelně probíhajícím literárním bloku byly předneseny dva příspěvky. První referát měl dva autory Petra Nejedlého a Štěpána Šimka z Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky, kteří připravili referát *Do smrti nejdelší (Smrt a umírání v tvorbě lidové a polidové)*. Našli textové, stylové a jazykové rysy mezi folklorní tvorbou a tzv. tvorbou polidovou, kde k ústředním rozdílům patří představa smrti, její tematické a pojmové uchopení. Druhý referát zaprezentovala Alina Zimna ze Státní vysoké školy odborné v Ratiboři. Ve svém příspěvku pojmenovaném *Motyw języka w baśniach i podaniach Śląska Cieszyńskiego* autorka seznámila posluchače s analýzou mezních situací v textech lidové literatury v polsko-českém pohraničí.

Po obědě následovala kulturní vložka. Čeští a polští účastníci jeli na výlet do horské lokality Żywiec, kde se uskutečnila návštěva Muzea Těšínského Slezska a také exkurze muzea pivovaru v Živci. Ve večerních hodinách se účastníci mezinárodní konference vrátili do Těšína.

Ve středu 7. září, během druhého dne konference prvním referujícím v ranní jazykovědné sekci byl Mieczysław Bąłowski z Univerzity Adama Mickiewicze v Poznani, který ve svém příspěvku *Sytuacje graniczne w języku czeskim* hovořil o rozdílnostech v pojetí filozofické koncepce Jaspersa, týkající se ne jenom obecně situace, ale také konkrétně ztvárněné mezní situace. Následovně v tomto lingvistickém bloku Jindřiška Svobodová z Univerzity Palackého v Olomouci referovala svůj příspěvek *Čapkova Válka s mloky jako varování v mezní situaci*. Autorka využila ekolingvistickou metodu včetně s kritickým čtením a právě v prozaickém textu Karla Čapka se pokouší vyhledat výrazové prostředky sloužící jako nástroj aktivizace a mobilizace recipienta v kontextu nadcházející krizové mezní situace. Třetím referujícím byl Jan Heczek ze Slezské univerzity v Opavě. Jeho příspěvek *Jazyk v mezních situacích u Giorgia Agambena* se soustřeďoval na reflexi Agambenových esejů věnovaných vztahu jazyka a mlčení, jazyka a smrti, jazyka a mesiášského času. Dalším přednášejícím v tomto jazykovědném bloku byl Lubomír Hampel ze Slezské univerzity v Katovicích, který ve svém příspěvku *Wizja śmierci jako wymiar obrazu konceptualno-symbolicznego w różnych sytuacjach komunikacji językowej na materiale czeskich i polskich frazeologizmów* odhaloval lexikální disproporce a terminologické rozdílnosti v jazykovém obraze světa předmětně popisovaného pojmu „smrti“ jako konkrétní mezní situace vyskytující se mezi češtinou a polštinou. Seznámil posluchače s českým lexémem zubatá a polskou slovní obdobou kostucha. Později vysvětloval, jak v jazyce fungují jiná konvencionalizovaná slovní kolokační spojení, týkající se konceptualizované domény smrti. Poslední pátou osobou v tomto jazykozpytném panelu byla Alena Černá z Akademie věd České republiky v Praze, která ve svém příspěvku *Mor v životě a dile Daniela Adama z Veleslavína* uskutečnila obsahovou a lingvistickou analýzu ne jenom tisků Veleslavína, ale i detailně podrobila rozbor protimorových mandátů a vyhlášek.

V dopoledním bloku nejdříve vystoupila Jana Hoffmannová z Akademie věd České republiky v Praze. Její referát *Nahrávání autentických rozhovorů jako „mezní situace“ (pro nahrávané účastníky i pro nahrávající výzkumníky)* poukázal na to, že nahrávání komunikace v různých situacích, pořizování audio- a videonahrávek je nezbytnou součástí výzkumu mluveného jazyka. Druhým referujícím v této části jazykozpytného panelu byl Jiří Zeman z Univerzity v Hradci Králové. V příspěvku *Jazykový problém v komunikaci mládeže* chtěl podotknout, že v komunikaci mládeže se objevuje jazykový problém, spočívající v tom, že mluvčí zaregistruje určitý jev, který je v rozporu s jeho idionormou (chápanou v kategorii komunikační kompetence), negativně jej hodnotí a snaží se – mnohdy za pomoci komunikačního partnera – tento problém řešit. Další referující osobou byla Grażyna Bałowska z Opolské univerzity v Opoli, která ve svém příspěvku *Językowe zachowania w sytuacjach granicznych* se soustředila na kategorii rozboru agresivity jazykové-

ho chování jako je např. proklínání, zneuctění, potupa, urážka, zesměšňování a obviňování.

V literární skupině se uskutečňovaly následující referáty. Roman Poláček z Ostravské univerzity v Ostravě připravil příspěvek, který pojmenoval *K českému básnickému expresionismu počátku 20. let 20. století*. Cílem referátu bylo přiblížit básnický úsek expresionismu počátku dvacátých let, protože – jak tvrdí autor – zůstal on zapomenut. Další přednášející osobou byla Joanna Maksym-Benczew ze Státní vysoké školy odborné v Ratiboři. V jejím referátu *Wróg u bram – sytuacje graniczne w poezji czeskiej 1938 i 2022* se soustředila na mnichovské zradě, která znamenala ne jenom v tehdejší Československu, ale i v celé Evropě začátek strachu před válkou. S obdobnou situací se setkáváme v 2022 roku, když vidíme ukrajinskou obranu před ruským agresorem. Obdobně reagují současně píšíci básníci a právě v této perspektivě byl přednesen zmíněný příspěvek. Následující referující osobou byl Ivona Hráková z Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Ve své studii *Sarmacia aneb premamýristický fikční egodokument raného novověku* se zabýval jedním z prvních fikčních ego-dokumentárních textů raného českého novověku, tedy dílem Sarmacia aneb zpověď českého aristokrata z pera Jana Zajíce z Házmburka. Poté vystoupil Daniel Jakubčík z Univerzity Palackého v Olomouci s příspěvkem *Mezní a krizová situace v české historické próze 20. století*. Zdůraznil, jestli vnímáme-li kritickou či mezní situaci jako fakt, jenž otevírá prostor pro hledání odpovědi na otázky smyslu a hodnoty lidského života, tak se dotýkáme tématu této mezinárodní konference. Potom se slova ujal Martin Tichý ze Slezské univerzity v Opavě, který seznamoval účastníky s příspěvkem *Onen rozechvívající dojem, jímž působí pohled na prolitou lidskou krev. Reflexe prvních práz z Velké války*. Obrazy válečného běsnění představovaly výzvu pro dosavadní nástroje literární kritiky, dosud jen neochotně připouštějící, že válka přinese podstatnou transformaci evropské kultury. Analýzy ukázaly, jak kritika různě vpouští válečnou zkušenost do svého obzoru, jak ji oslavuje, anebo jí vzdoruje a jak se pod její tíhou sama proměňuje. Poslední přednášející osobou v tomto literárněvědném panelu byla Markéta Pokorová ze Západočeské univerzity v Plzni, která připravila referát *Terezín v literatuře – literatura v Terezíně*. Hovořila o smrti, vině, pocitu ohrožení, tedy o mezních situacích, které bezesporu ovlivňovaly uměleckou tvorbu převážně židovských vězňů českého ghetta v Terezíně.

Odpolední jazykozpytný panel zahájila Diana Svobodová z Ostravské univerzity v Ostravě. Ve svém referátu *Vymezování nepřesných údajů v textech vzta- hujících se nejen k mezním situacím* zdůrazňuje vymezování nepřesných zejména početních údajů týkajících se různých skutečností, např. typu nižší stovky uprchlíků etc. Druhou přednášející v tomto panelu byla Joanna Korbut z Jagellonské univerzity v Krakově. Referát pojmenovaný *Oswoić pandemię. O najważniejszych neo-*

logizmach w języku czeskim pojednával o tom, jak koronavirová pandemie (jako příklad mezní situace) se odrazila na lexikální vrstvě součastné češtiny a jak změnila pohled na tento jev. Následující přednášku prezentoval Miloš Vondráček ze Slezské univerzity v Opavě. V multimediální prezentaci, jakou pojmenoval *Uteč pryč nebo tě zblázním. K napsím na zdech zemského léčebného ústavu* se zabývá textem z mnoha úhlů pohledů – s důrazem na aspekt sociolingvistický a na diachronní perspektivu. Poté Katarzyna Dembska z Univerzity Mikuláše Kopernika v Toruni zaprezentovala referát *O zjawisku kontaminacji we współczesnym języku czeskim*. Tato přednáška byla věnována českým lexikálním inovacím (jako nová forma a jev v jazyce), protože pozorujeme dynamický rozvoj češtiny, který je výsledkem měnící se mimojazykové skutečnosti. V tomto panelu poslední referát přednesla Darina Hradilová z Univerzity Palackého v Olomouci. Cílem jejího příspěvku *Čeština pro přežití: témata a jazykové prostředky bazální komunikace* bylo poukázat na možnosti a limity koncepce základních kurzů češtiny a naučit posluchače co nejdříve komunikovat v reálných situacích s rodilými mluvčími.

V literárněvědném odpoledním bloku se uskutečnily tři přednášky. První přednesla Natalie Palich z Jagellonské univerzity v Krakově prezentovala referát *Na granicy dwóch kultur i dwóch języków – proza Pavla Haka jako egzemplifikacja transgresywnego podmiotu autorskiego*. Zkouší odpovědět na položenou otázku, jakým způsobem v próze Pavla Haka se objevuje autorský subjekt a v jakém stupni v tvůrčím a interpretačním procesu má vliv autorovo rozhodnutí ohledně volby jiného jazyka, než je čeština jako příznak expresivního literárního prostředku. Poslední referát zaprezentoval Jan Cieślak ze Státní vysoké školy odborné v Ratiboři. Ve svém referátu *Wpływ granicy na rzeczywistość mieszkanców pogranicza (komunikat)* se povolává na konceptuální pojem hranice ve fyzickém a psychickém významu a seznamuje posluchače se zkušenostmi občanů polsko-českého pohraničí okolí Ratiboře a Opavy. Poukazuje na chování a výpovědi motivované touto situací.

Na závěr jedenácté mezinárodní vědecké konference proběhla druhá část plenárního zasedání. Byl to příspěvek Marie Čechové, který však kvůli zdravotním důvodům přečetla prof. Uo dr hab. Grażyna Balowska. Příspěvek pojmenovaný *Mezníky ve vývoji novodobé bohemistiky* pojednával o tom, že za jisté mezníky ve vývoji vědy o jazyce lze brát významná bohemistická díla, že určité mezníky ve vývoji vědy představují výrazné osobnosti i určité skupiny a generace. Vše bylo doloženo na příkladech děl, osobností a vědeckých škol. Po dočtení referátu se s účastníky konference profesorka Marie Čechová telefonicky spojila, vysvětlila proč nemohla osobně být přítomná a vřele poděkovala za umožnění této formy prezentace.

Program zmíněné těšínské konference byl neobyčejně bohatý a pestrý, ve kterém reprezentativně zazněly opravdu překrásně připravené přednášky. Během dvou-denního sympozia účastníci si poslechli třicet referátů. Příspěvky – jak již bylo uvede-

no – byly zaměřeny na dvě hlavní vědecké disciplíny, které se týkaly specialistických oborů. Soustředovaly se zároveň na jazykovědných otázkách (18 referátů), ale i na literárněvědné problematice (11 referátů).

Mohli jsme se přesvědčit, že referáty prezentované během dvoudenní mezinárodní těšínské konference se týkaly velice široké a různorodé tematiky, zaměřené na konceptualizační problematiku spojenou s „mezní situací“ v předmětně zkoumaném jazyce a literatuře. I když konferenčními jazyky byla čeština a polština, většina referátů zazněla v českém jazyce (21 příspěvků) a devět bylo referováno v polštině. Zmíněná vědecká konference byla na vysoké metodologické úrovni. Většina účastníků ve svých referátech prezentovala ne jenom solidní rozbor z oblasti svých uskutečňovaných průzkumů, ale měla také na zřeteli analýzu prováděnou konfrontativně komparatistickou metodou. V každém bloku po ukončení jednotlivých tematických sekcí následovala vždy meritorní diskuse a aktivní výměna zajímavých inspiračních názorů, které byly doplňovány výstižnými připomínkami, doplňujícími komentáři, vhodnými konkluzemi a zajímavými tvořivými tezemi včetně s nápaditými a poučujícími příklady. Jménem organizátorů mezinárodní vědeckou konferenci věnovanou *mezním situacím v českém jazyce a literatuře* slavnostně v podvečerních hodinách v jednacím sále Národního domu v Těšíně uzavřel prof. dr hab. Mieczysław Balowski.